

как основной ориентир жизни общества. Утопия личности исторически себя изжила, а потому на повестку дня ставится проблема коллективизма как наиболее адекватного пространства бытия и формы самореализации личности.

Бузький М. П. Лібералізм, фактичність та простір комунікацій.

У статті обговорюється проблема відновлення сфери соціального в сучасному суспільстві, розкриті витоки історичного формування і безперспективність індивідуалізму як способу особистісного присвоєння суспільних (виробничих) інновацій, що історично виник, показані негативні для особистості наслідки розмивання соціального в сучасному суспільстві.

Ключові слова: особистість, соціум, простір і час, громадянське суспільство, комунікації, лібералізм, фактичність.

Buzskyy M. Liberalism, factuality and space of the communications.

The article reveals the problem of restore the social in the modern society, sources of historical forming the individualism, which has not future in appropriating social and production innovations. Author shows negative consequences for the personality washing away the social in the modern society.

Keywords: personality, social, space and time, civil society, communications, liberalism, facticity.

Надійшла до редколегії 26.02.2013 р.

УДК 130. 2

М. В. Бурковський

Харківська державна академія культури

ФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОЛОГІЇ Ф. ФОН ШЕЛЛІНГА

Розглядаються основні положення Шеллінгової філософської концепції міфу. Міфологія розглядається як символічна система, матеріал для мистецтва, теогонічний процес.

Ключові слова: міф, символ, мистецтво, філософія міфології, теогонічний процес.

Міф і міфотворчість повсякчас розглядаються як дуже важливі явища в історії культури людства. Напевно, вся «історико-філософська традиція вивчення феномену міфу надає підстави вважати його доконечним компонентом» [1, с. 191] останньої. Так, за висловом В. М. Найдиша, «Починаючи з античності, ... концепції філософії міфології здійснили вагомий, значний вплив на розробку фундаментальних онтологічних, гносеологічних, етичних та інших проблем, включно із проблемами образу і реальності, ... походження мови, народної культури, сутності фольклору, тайни як форми духовності» [3, с. 9].

Філософія міфології як нова спеціальна дисципліна виникла в XIX ст. Перші ж спроби філософського аналізу міфу були здійснені ще за часів античності та доби Відродження. Багатими на міфологічні концепції видалися XVII та XVIII століття. Серед дослідників міфотворчості усіх часів можна відзначити дуже багатьох відомих особистостей, зокрема, К. О. Мюллера, Г. Ф. Крейцера, Б. де Фонтенеля, Ш. де Бросса, Ш. Ф. Дюпюї, М. Мюллера, Д. Фрейзера, А. Потєбні, К. Леві-Строса, Л. Леві-Брюля, Е. Касирера, Е. Мелетинського, А. П'ятигорського, Ю. Романенка, В. Найдиша та ін.

Попри значну кількість спроб філософського дослідження міфології, однією з найважливіших фігур у загальній філософській теорії міфу залишається творчість Ф. В. Й. фон Шеллінга (1775-1854), представника німецької філософії Нового часу. Йому, як автору численних праць з міфології, серед дослідників належить, без перебільшень, провідне місце. Так, Шеллінг для свого часу зробив неоціненний внесок у розвиток не лише міфологічної науки, а й гуманітарного знання в цілому. Тому доробок мислителя, в якому здійснено всебічне філософське осмислення міфу, історіографічний та компаративний аналіз різноманітних теорій міфу, цілком виправдано вважають «вихідною точкою сучасних досліджень міфології» [1, с. 165].

В Німеччині останнім часом відбувається своєрідний «шеллінгівський ренесанс», пов'язаний переважно з так званою «позитивною філософією» мислителя. На теренах же вітчизняної філософської традиції визначних досягнень щодо філософії міфу Шеллінга, фактично, не відбулося. Не вийшло друком жодного академічного видання з Шеллінгової теорії міфу. Жодна праця видатного мислителя та тих дослідників, зокрема, Е.-А. Біча, Ж.-Ф. Куртін, Ж.-Ф. Марке, що досить активно концептуально осмислюють філософію міфології Шеллінга, не переведена. Дослідження із зазначеної проблематики були фрагментарними, що можна пояснити довготривалою відсутністю філософської рефлексії міфологічної концепції Шеллінга, яка переважно залишалася поза увагою вітчизняних науковців. Більше того, радянські дослідники проводили принципову межу між «прогресивністю» раннього Шеллінга і «реакційністю» пізнього, саме в той час, коли він розробляв філософію міфології.

Таким чином, проблема дослідження концепції міфології Ф. Шеллінга є актуальною.

Відсутність системного підходу в дослідженні даної концепції у філософії культури німецького мислителя, визначила необхідність сконцентрувати нашу увагу на аналізі його творчості, що присвячена ретельному осмисленню ним міфотворчості. З огляду на це, метою статті є аналіз найважливіших аспектів філософії міфу Шеллінга.

Теоретичне осмислення Шеллінгом проблем, пов'язаних з міфологією, не має чіткої хронологічної періодизації. Сама «філософія міфології» мислителя є складовою його «позитивної філософії», поворотного пункту його духовного та наукового життя. Вона безпосередньо поділяється на дві частини: I. Історико-критичний вступ та філософський вступ до філософії міфології, а також дві книги «Філософії міфології» («Монотеїзм» і «Міфологія»). II. Вступ до філософії одкровення: «Обґрунтування позитивної філософії» та дві частини власне «Філософії одкровення».

Зауважимо, що розуміння Шеллінгом міфу дуже складно звести до якогось одного точного визначення, оскільки він його вважав вельми багатограним явищем. Хоча, як зазначають дослідники, в мислителя не було чіткого переходу від філософського вчення про міф раннього періоду до пізнього, можна, простежити певну трансформацію шеллінгівської філософії міфу. Так, у різні роки він убачав у ньому матеріал для мистецтва, теогонічний процес, субстанцію релігійної свідомості, основу і перехід до християнства.

Початком міфологічної розвідки у філософії Шеллінга можна вважати працю, написану ним у студентські роки, які, можна сказати, визначають тематику його «філософії міфології», а саме: «Про міфи, історичні сказання і міфологеми давнини» (1793). В ній Шеллінг осмислює проблему походження міфології, як першої форми суспільної свідомості людства. Міфологія, на думку мислителя, не була випадковим продуктом людського розуму, вигадкою, сягаючи глибин народного духу, несвідомого мислення. У міфах, за Шеллінгом, полягає народна традиція, сила якої надає «гармонії» і «єдності» людській спільності. Філософ, дійшовши висновку про певні спільні для людства форми несвідомого мислення, акцентував увагу на природі міфів, як таких, що не впроваджуються казками, а «виписуються» назовні з глибин несвідомого..

Близький до єнських романтиків, Ф. Шеллінг був високорозвиненою особистістю, що зумовлювало його інтерес до міфології в її зв'язку з мистецтвом. Міфологію мислитель тлумачив як необхідну умову та первинний матеріал для будь-якого мистецтва. Структурні властивості міфології Шеллінг вважав внутрішньо притаманними мистецтву в усі часи, запевняючи в їхній тотожності, з огляду на притаманну обом символічність і прагнення буквральності. Міфологія постає для нього нічим іншим як «...універсумом в урочистішому вбранні, ... який уже сам по собі є поезією. Вона (міфологія) є ґрунтом, тільки на якому можуть розквітати та зростати витвори мистецтва. Лише в межах такого світу можливі сталі та виразні образи, через які можна виразити вічні поняття» [6, с. 105].

«Ключовим поняттям міфологічної концепції Шеллінга є поняття «першообразу» (себто стародавнього первісного образу). Термін цей надзвичайно місткий, він відсилає до певного взірця, згідно з яким побудований Всесвіт і Дух, та до елементарного початку буття й свідомості в генетичному аспекті, що є вельми важливий у кожній міфології, яка пояснює структуру світу його походженням» [1, с. 166]. Оскільки для Шеллінга мистецтво це «зображення першообразів», а міфологія – «світ першообразів», то міфологію він тлумачить як матеріал для мистецтва, що є водночас взірцем, прототипом цілісного світу, загальним спогляданням Усесвіту.

Шеллінг постулює дійсність і реальність міфологічних образів, оскільки вони – це та ж форма єдності загального й особливого, що є основою мистецтва. Образно-художнє осягнення світу відбувається в процесі функціонування мистецтва, котре на кожному етапі свого розвитку трансформує використані інваріантні символи, переводячи їх у ту чи іншу мистецьку форму. Так, центральним поняттям у теорії конструювання мистецтва Шеллінгом стає символ.

Згідно з цим, мислитель наводить дефініцію символічного, вважаючи символ способом зображення, який синтезує схематичну й алегоричну форми зображення. Важливим є твердження Шеллінга, що «зображення абсолютного з абсолютною нерозрізненістю загального й особливого в особливому – яке наявне як у мистецтві, так і в міфології – можливе лише в символічній формі ... Загальним же матеріалом для подібного зображення є міфологія» [6, с. 106].

Схематизм мислитель визначає як спосіб зображення, в якому загальне позначає особливе чи особливе споглядається через загальне. Той же спосіб зображення, в якому особливе позначає загальне чи загальне споглядається через особливе, є алегорією. «Синтез першого й другого, ... там, де одне й інше становлять абсолютну єдність, є символом» [6, с. 109]. Найчіткіше зображає Шеллінг поняття «схематизму», як позначення окремого через загальне, на прикладі ремісника, що виготовляє якийсь виріб згідно з кресленням, в якому

реалізується зазначене співвідношення. Міфологія ж, за Шеллінгом, – символічна.

З огляду на це, найбільш довершеною, на думку філософа, постає давньогрецька міфологія. Остання «має нескінченний сенс, оскільки вона символічна. Символічність грецької міфології вихідна, і коли виникає алегорія, розвиток міфології спинається ... Давньогрецькі ж боги по суті є перетвореними, піднесеними на вищу сходинку людськими образами, тобто ідеалами. Відповідно, вони мають бути предметами споглядання і набувати форми конкретних образів; тому і поезія і пластика допомагають у розвитку давньогрецької міфології ... Шеллінг вважає, що давньогрецькі боги – істинні боги, які наслідують природу; решта ж – тільки ідоли...» [2, с. 94].

Розглянувши один із базових аспектів філософської реконструкції Шеллінгом міфу – її символічність, можна підсумувати: в контексті його філософії здійснено порівняльний аналіз образу та міфу, схеми й міфу, алегорії та міфу, символу й міфу; зроблено спробу, розділяючи думку Л. Н. Менжуліної, звільнити поняття міфу від усіх історично скороминучих рис і надати гранично загальне його визначення. Так, головною заслугою Шеллінга є те, що він виявив принципову символічність міфології. У міфі особливе не просто означає загальне, а є ним. Лише такий підхід Шеллінга, відкрив сучасній свідомості шлях до адекватного розуміння світогляду давніх людей, подолання скепсису стосовно його істинності. У міфах ідеться, погоджуючись з висловом Л. Н. Менжуліної, не про якісь «прадії», що реально мали місце, чи, навпаки, вигадані, а про універсальні позачасові першозразки космічного буття, коли все відбувається за неповторними космічними законами.

В шеллінгівській теорії міфу змістовною є проблема кореляції між міфологією та одкровенням. Він – як прамонотеїст – вважає, що на початку людської історії наявний монотеїзм. Це так званий відносний монотеїзм, який містить потенції, що можуть реалізовуватися лише з перебігом часу. Міфологія ж тільки в тому разі повна, коли охоплює всі божественні потенції. Серед них Шеллінг називає єгипетську, індійську та грецьку міфології. Поєднуючи божественні потенції індійської та єгипетської міфології, остання є, на думку філософа, «єдиним ні з чим незрівнянним явищем у сфері природних релігій»; язичницькою світовою релігією «в її найвищій пишноті й довершеності» [5, с. 826]. В індійській (як і в єгипетській) міфології, за твердженням Шеллінга, послідовність потенцій до кінця не доведена.

На розсуд Шеллінга, міфологія створюється людством на певному шаблі його розвитку. Тому в міфах різних народів, навіть тих, що не межують між собою, він віднаходить спільні мотиви, сюжети та символи. Ось чому не можна говорити про запозичення. Так, міфологія виникає як індивідуальна свідомість народу, ба більше, немає народу без його власних міфів. У цьому контексті особливо важливим питанням, що стосується основ усієї міфології, на думку мислителя, стало питання історії релігійної свідомості. Так, за висловом А. В. Гулиги, Шеллінг, виводячи дослідження міфології на історичний ґрунт і вважаючи, що лише таким чином можна досягнути міфологію, намагався, власне, написати історію свідомості. Розглядаючи міфологію як феноменологію релігійної свідомості, Шеллінг осмислював питання про те, яким чином людська свідомість із самого початку була просякнута міфологічними уявленнями, а боги ставали предметом вірувань, обрядів і культів серед людей.

Як засіб вирішення проблеми Шеллінг висуває загальне поняття для способу виникнення міфології та міфологічних уявлень – поняття процесу. «Теогонічний процес», іманентний природі свідомості, реалізується, як зазначає Шеллінг, у послідовності уявлень, що змінюються в кожного народу. Наприклад, у Давній Греції існувало дві епохи: доміфологічна, коли панувала релігія Урану, і справжня грецька релігія, коли панував Кронос. При цьому покоління богів змінювали один одного. Першим міфологічним обґрунтуванням теогонії стало жіноче божество – Гея, яке зумовило прогрес у русі поколінь богів. Відтак, за Шеллінгом, момент, коли Уран був повалений Кроносом, можна вважати початком міфології взагалі, а коли Кронос був повалений Зевсом – міфології давньогрецької.

Зрештою, з огляду на зазначений рух поколінь божеств, на запитання – що може примусити людей повірити в божества? – Шеллінг вважає за доцільне відповісти, що свідомість підлягає об'єктивно-необхідній зміні міфологічних уявлень з плином часу. Свідомість, яка виробляє міфологічні уявлення, діє не довільно, не на основі власних суб'єктивних рефлексій, а під впливом теогонічних сил чи потенцій Бога, які породжують природу і водночас свідомість. Людина, за Шеллінгом, у міфологічному процесі «спілкується не з речами – її спонукають ті сили, які підіймаються із глибини свідомості. Теогонічний процес, у якому виникає міфологія, є суб'єктивним процесом настільки, наскільки він відбувається у свідомості та проявляється в породжених уявленнях. Однак причини і предмети цих уявлень – теогонічні сили самі по собі, ... це ті ж сили, завдяки яким свідомість споконвічно є свідомістю, яка припускає Бога» [7, с. 335].

Таким чином, розглянувши черговий аспект міфу в контексті філософії Шеллінга, можна стверджувати, що об'єктивно міфотворчість «укорінена» в самому житті. Вона є чимось дійсно пережитим, а не просто вигадкою чи казкою. Так, не поети й не філософи, а сама колективна людська свідомість є дійсним джерелом і принципом, що породжує міфологічні уявлення. Тому, всупереч волі людини, яка до цього була «в обіймах Вічності», як результат неминучого процесу, який має початок у надісторичному, свідомість розпочинає рух крізь міфологічні уявлення. Останні слідує один за одним, будучи «породженням незалежного від мислення та волі процесу», вирізняючись для свідомості, «яка підпала під них недвозначною і неодступною реальністю» [7, с. 323]. Народи й індивіди, за Шеллінгом, – лише знаряддя сутнісного відношення людської свідомості до цього процесу, який є неосяжним і незбагненим.

Отже, розглянувши основні положення Шеллінгової філософії міфу, як висновок зазначимо, що розроблений в його філософській творчості підхід до вивчення міфології цілком справедливо, на нашу думку, можна назвати вихідним пунктом сучасної теоретичної міфології. Адже ніхто не заперечуватиме той внесок, який зробив Шеллінг у розкриття «тайнств» міфології, генези й історії релігійної свідомості людства. Так, розуміння Шеллінгом міфу складно звести до єдиного точного визначення, адже міф для нього був багатограним, виключним явищем. Він уперше виявив принципову символічність міфології, розглядав її як матеріал для мистецтва, поезію, як теогонічний процес; поглянув на міф філософсько-історично, вважаючи міфологію неминучим моментом у розвитку свідомості.

Подібні ідеї Шеллінга про міф роблять його однією з провідних фігур-міфологів, автором систематичної філософської концепції міфології, яка стала змістовним джерелом, предметом вивчення для наступних поколінь дослідників міфу. Без сумніву, кожний аспект філософії міфу Шеллінга, висвітлений у статті, потребує детальнішого дослідження й аналізу, що становить перспективу подальшої наукової розвідки.

Бібліографічні посилання:

1. Гатальська С. М. Філософія культури : підручник / С. М. Гатальська. — К. : Либідь. — 328 с.
2. Зауольникова А. В. Философия мифа Ф. В. Й. Шеллинга / А. В. Зауольникова // Известия Российского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. — СПб. : 2009. — № 107. — 89-94 с.
3. Найдыш В. М. Философия мифологии. XIX – начало XX в. / В. М. Найдыш. — М. : Альфа-М, 2004. — 544 с.
4. Романенко Ю. М. Онтология мифа: учебное пособие / Ю. М. Романенко. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. — 144 с.
5. Фишер К. Шеллинг, его жизнь, сочинения и учение / К. Фишер. — СПб., 1905. — 740 с.
6. Шеллинг Ф. В. Й. Философия искусства / Ф. В. Й. Шеллинг. — М. : Мысль, 1966. — 495 с.
7. Шеллинг Ф. В. Й. Введение в философию мифологии / Ф. В. Й. Шеллинг // Соч. : В 2 т. — Т. 2. — М. : Мысль, 1989. — 636 с.

Бурковский М. В. Философские исследования мифологии Ф. фон Шеллинга

Рассматриваются основные положения Шеллинговой философской концепции мифа. Мифология рассматривается как символическая система, материал для искусства, теогонический процесс.

Ключевые слова: миф, символ, искусство, философия мифологии, теогонический процесс.

Burkovsky M. Philosophical investigations of mythology of F. von Schelling

Fundamental tenets of Schelling's philosophical concept of myth are examined. Mythology is considered as symbolical system, a material for art, theological process. Thus, Schelling's contribution directly to the theory of myth is great. His career as a mythologist was exceptionally long and productive because the thinker was engaged in mythology throughout his life. So, one of his first works was straight on myth problems: "On myths, historical legends and protophilosophy of the ancient world" (1793) that consequently inspired him to develop in the so-called "positive philosophy" period his monumental "philosophy of mythology and revelation" that was elaborated by philosopher at least from 1820s to his death. It contains Schelling's own mythological conception by which he wanted to restore myth to itself (so-called "tautegorism"), and his most richly detailed and well-argued criticism and interpreting of other mythic theories: allegorical, natural, euhemerical, language and others. In it Schelling affirms the symbol as the mode of truth, according to him myth is the real moment of the Spirit; the gods are indeed what they represent.

The problems of mythology were also systematically investigated and analyzed in Schelling's "The Philosophy of art" (1804 – 1805) and in a number of different philosophical works, such as, for example, treatise on "The Deities of Samothrace" (1815) etc. In general, this article uncovers, that Schelling was the first in historico-philosophical tradition of studying myth phenomena who claim to set up a "philosophy of mythology" as an equal alongside all other philosophic disciplines, such as philosophy of art, philosophy of nature, philosophy of religion etc. So, in general, mythology became crucial part of Schelling's philosophical system. It is also underlined, that Schelling –pre-monotheist– believed that at the beginning of human history there's monotheism, but not true revelation. He named its "relative" or "simultaneous" monotheism which contains potentials that can be fulfilled only in the course of time. Thus, author of this article demonstrates, that the question of "successive monotheism" and substantiation of the concept of "theogonic process", whereby the histories or stories of the gods actually come to be in consciousness, became the main part in

Schelling's "Philosophy of mythology".*Keywords:* myth, symbol, art, philosophy of mythology, theological process.

Надійшла до редколегії 26. 02. 2013 р.

УДК 101. 1

Э. К. Вежлева*Орский колледж искусств***МУЗЫКАЛЬНЫЙ ТЕКСТ В АСПЕКТАХ БЕССОЗНАТЕЛЬНОГО**

Музыка – явление, в котором сочетаются логическая организация и неосознаваемые моменты. Цель статьи состоит в том, чтобы показать возможность интерпретации музыки в психоаналитическом ключе на основе структурной модели Ж. Лакана, включающей такие элементы как Символическое – Воображаемое – Реальное, рассмотреть бессознательные аспекты музыкального текста. Символическое и Воображаемое взаимосвязаны, между ними осуществляется взаимообмен. Музыкальный текст балансирует между Символическим и Воображаемым. Примером символического обмена при помощи употребления музыкальных семантических стереотипов в музыкальном тексте служит «Фантастическая симфония» Берлиоза.

Реальное – образование в месте разрыва символической цепочки, которое не может быть символизировано. Методом интерпретации Реального служит параллакс – сопоставление противоположных смыслов. Примером является опера «Дон Жуан» Моцарта, в драматургии которой сочетаются черты *seria* и *buffa*. Дон Жуан – изначально герой *buffa*. Он же в финале оперы показан как трагический герой – жертва роковых обстоятельств.

Таким образом, в статье характеризуются особенности бессознательного. С целью показать бессознательные аспекты в музыкальном тексте, приводятся примеры анализа музыкальных произведений.

Ключевые слова: бессознательное, структурный психоанализ, музыкальный текст, параллакс, семантический стереотип.

Современное понимание музыкального сочинения связано с отношением к нему как к интонируемой форме, которая как перманентно процессуальна – выступает в качестве самодвижущейся звуковой материи, так и интенциональна – нацелена на восприятие. В нем сконцентрированы перцепция – неосознаваемое «осознание» звуковой материи, явленной воспринимающему сознанию органами чувств и апперцепция – осознание – анализ чувственно воспринятой информации. Одной из важных научных задач на современном этапе является постижение феноменов бытия, эволюционирующего от рационально-логического к иррациональному – чувственному, интуитивно-ассоциативному, бессознательному опыту. Интонируемая форма обусловлена особенностями музыкального мышления, которое «во многом опирается на интуитивные бессознательные механизмы, что определяет быстроту разворачивания интонационного процесса» [7, с. 55]. Это позволяет причислить феномен музыки к иррациональным явлениям, в том числе к соотношенным со сферой бессознательного.

Проблема формирования понимания и интерпретации музыки в качестве иррационального – бессознательного феномена на данном этапе представляется наиболее актуальной. Она связана с рядом исследований, принадлежащих к различным направлениям в области теоретической мысли. В отношении рассмотрения иррациональных сторон бытия ключевыми выступают феноменологический, психоаналитический и постструктуралистский подходы, среди которого выделяется, в частности, метод структурного психоанализа, предложенный Ж. Лаканом, примененный, в частности, в работах С. Жижека, обогащенные исследовательской позицией авторов, обращающихся к проблемам философии, эстетики музыки и непосредственно музыкознания.

Сущность метафизических исканий феноменологии состоит в постижении явлений посредством редукции ощущений, перенесения рефлексии с собственно сознания на чувственное восприятие действительности. М. Мерло – Понти выдвигает постулат существования перцептивной веры, которая в результате «нехватки» бытия как такового, дополняет его, «конституирует себя как недостаток, как щель, которая углубляется равно пропорционально своему заполнению» [12, с. 81]. Перцептивная вера замещает само бытие его восприятием. Она олицетворяет вхождение в чувственно-эмоциональную «реальность», более значимую – если речь идет о явлениях художественного мира – чем дефинитная, рассудочная сторона бытия. Кредо музыкальной феноменологии составляет исследование одновременной связи объективных структур музыки и воспринимающего их музыкального сознания, поскольку «между музыкальной логикой или внутренней динамикой музыкального произведения и звучащими фактами, которые обозначают эту логику, лежит интенция слушателя» [14, с. 75]. Парадокс и своеобразие музыкального текста заключается